

უმცირესობათა ენები

საქართველოში

კულტურული სიმდიდრის გამოვლინება

ევროკავშირი
საქართველოსთვის
The European Union for Georgia

ევროპის საბჭო

„საქართველოს მთავრობა ერთგული რჩება აღებული საერთაშორისო ვალდებულებების მიმართ. იგი იცავს და მომავალშიც დაიცავს ეთნიკურ უმცირესობათა ენებს საქართველოში“.

პაატა ზაქარაიშვილი
შერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრი

„უმცირესობათა ენები საქართველოს მდიდარი კულტურული მემკვიდრეობის ნაწილია. უმცირესობათა ენების დაცვა გულისხმობს ამ კულტურული სიმდიდრის გამოვლინების დაფასებას და ამ ენებზე მოსაუბრეთა შორის ქვეყნისადმი მიკუთვნებულობის განცდის გაძლიერებას. რეგიონული ან უმცირესობათა ენების ევროპული ქარტია საქართველოს მისი უმცირესობათა ენების დაცვაში დაეხმარება. საქართველომ სწორი გადაწყვეტილება მიიღო, როცა 1999 წელს, ევროპის საბჭოში განეწესებინა, ამ უნიკალური ქარტიის ხელმოწერისა და რატიფიცირების ვალდებულება აიღო“.

პროფესორი ვენსა კრნიჩ-ბროტიჩი
რეგიონული ან უმცირესობათა ენების ევროპული ქარტიის ექსპერტთა კომიტეტის თავმჯდომარე

„ბროშურა შემუშავებულია ეროვნულ უმცირესობათა საკითხების ექსპერტებთან ბელა ოსიპოვასა და კობა ჩოფლიანთან თანამშრომლობით, შერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში სახელმწიფო მინისტრის აპარატთან, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროსა და სახალხო დამცველის ოფისთან, უმცირესობათა თემებზე მომუშავე არასამთავრობო ორგანიზაციებთან, ასევე, უმცირესობის საკითხთა ევროპულ ცენტრთან (ECMI) კონსულტაციით, ევროსაბჭოსა და ევროკავშირის ერთობლივი პროგრამის - „ეროვნულ უმცირესობათა სამოქალაქო ინტეგრაცია საქართველოში და რეგიონული ან უმცირესობათა ენების ევროპული ქარტია“ - ფარგლებში“. ბროშურები ხელმისაწვდომია ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენებზე.

პუბლიკაცია შეესაბამება „რეგიონალური ან უმცირესობათა ენების ევროპული ქარტიის„ მე-7 (3) და 8 (1) ზ მუხლებით გათვალისწინებულ სასწავლო მასალის მოთხოვნებს.

ევროკავშირი
საქართველოსთვის
The European Union for Georgia

ევროპის საბჭო

სარჩევი

შესავალი.....	4
აზერბაიჯანელები.....	5
ასურელები.....	6
აფხაზები.....	7
ბერძნები.....	8
გერმანელები.....	9
ესტონელები.....	10
ოსები.....	11
რუსები.....	12
სომხები.....	13
უდიები.....	14
უკრაინელები.....	15
ქისტები.....	16
ქურთები/ეზიდები.....	17
ხუნძები.....	18

ბროშურაში გამოყენებული ფოტოები მოგვანდოდა:

შერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში სახელმწიფო მინისტრის აპარატმა (გვ. 2, პაატა ზაქარეიშვილის ფოტო); ევროპის საბჭომ (გვ. 2, ვესნა კრნიჩ-გროტიჩის ფოტო; გვ. 9, „ვალკერ-ჰაუსი“), ეკატერინა ბიტკამმა (გვ. 6, ღვთისმშობლის მიძინების ტაძარი, ცამეტი წმინდა ასურელი მამის სახელობის ეკლესია), საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნულმა სააგენტომ (გვ. 8, „ბერძნის ეკლესია“, ბერძნული ეკლესია), დიკ ვიტჰუნმა (გვ. 9), აინუნგმა (გვ. 9, ქაშვეთის ტაძარი, ოპერისა და ბალეტის თეატრი), ნატალია ფარჯანაძემ (გვ. 10), ცირა ელისაშვილმა („ტფილისის ჰამქრის“ ფოტოარქივიდან, გვ. 12, ალექსანდრე მელიქ-აზარიანცის სახლი, გვ. 13, იმელის შენობა, გვ. 14, საცხოვრებელი სახლი), ეკატერინე ნემუშაშვილმა (გვ. 15, უდიური კულტურის მუზეუმი), მიხაილ ბორისმა (გვ. 16, მიროსლავა გრიცენკო-კანკავას ფოტო, წმინდა სამების სახელობის ეკლესია, ლესია უკრაინკას სახლ-მუზეუმი), დანარჩენი ფოტოები © ირაკლი სოლომონიშვილი

საქართველო ისტორიულად ყოველთვის მრავალეროვანი ქვეყანა იყო. მე-11 საუკუნის ქართველი ისტორიკოსის, ლეონტი მროველის მიხედვით, ჯერ კიდევ ჩვ.წ. აღ.-მდე მე-6 საუკუნეში, ქართლში, ქართულის გარდა, ხუთ ენაზე საუბრობდნენ. ესენია: ასურული, ბერძნული, ებრაული, სომხური და ხაზარული. ამ ენებზე ლაპარაკობდნენ როგორც ქართლის მეფეები, ასევე რიგითი მცხოვრებნი. ეს სიმბოლოა ქართველთა მშვიდობიანი თანაცხოვრებისა უმცირესობათა სხვადასხვა ჯგუფთან, ისეთ გარემოში, სადაც კულტურულ მრავალფეროვნებას პატივს სცემდნენ. ეს ენები ბუნებრივად და დამოუკიდებლად, ყოველგვარი შეზღუდვის გარეშე ვითარდებოდა. ამის მაგალითია საქართველოში უძველესი დროიდან შემორჩენილი ბერძნული, არამეული, სომხური და სხვა წარწერები. მაგალითად, ბერძნულ და არამეულ ენებზე შესრულებული ე.წ. „არმაზის ბილინგვა“ - სერაფიტას ეპიტაფია - ახალი წელთაღრიცხვის მე-2 საუკუნით თარიღდება, ხოლო ქვაზე ამოკვეთილი სომხურენოვანი კალენდარი - მე-12 ან მე-13 საუკუნით.

დღესდღეობით მრავალ ევროპულ ქვეყანას ჰყავს ტრადიციული ეთნიკური ჯგუფები, რომლებიც მათ ტერიტორიაზე ცხოვრობენ და მოსახლეობის უმრავლესობისაგან განსხვავებულ ენებზე საუბრობენ. ასეთი უმცირესობათა ენების დემოგრაფიული მდგომარეობა მნიშვნელოვნად განსხვავდება და რამდენიმე ასეულიდან ათასობით მოსაუბრემდე ითვლის. თუმცა ის, რაც მეტ-ნაკლებად აერთიანებს მათ უმრავლესობას, არის მომავალში გაქრობის საფრთხე.

უმცირესობათა ენები ამ საშიშროების წინაშე რომ არ დამდგარიყო, ევროპის საბჭომ 1992 წელს „რეგიონული ან უმცირესობათა ენების ევროპული ქარტია“ მიიღო, რაც მიზნად ისახავდა ევროპის ტრადიციულ ეროვნულ უმცირესობათა ენების დაცვასა და ხელშეწყობას. ეს ქარტია - ერთადერთი საერთაშორისო ნორმატიული აქტი, რომელიც ამგვარი ენების დაცვაზეა მიმართული - ძალაში 1998 წელს შევიდა.

ქარტია უმცირესობათა ენებს კულტურულ მონაპოვრად მიიჩნევს. დოკუმენტის მიზანია მათი შენარჩუნება იმ არეალში, სადაც ტრადიციულად გამოიყენებენ. ქარტია ითვალისწინებს ისეთი ღონისძიებების განხორციელებას, რომლებიც შესაძლებელს გახდის უმცირესობათა ენების საზოგადოებრივ ცხოვრებაში გამოყენებას და ამ პროცესს ხელს შეუწყობს. მაგალითად, კულტურული აქტივობები, სკოლები და მედია.

ქარტია არ მოიცავს არც სახელმწიფოს ოფიციალური ენის (ენების) დიალექტებს და არც მიგრანტთა ენებს, თუმცა, ვრცელდება იმ ენებზე, რომლებსაც ტრადიციულად იყენებენ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე მცხოვრები უმცირესობაში მყოფი მოქალაქეები, მიუხედავად მათი ეთნიკური კუთვნილებისა (პირველი მუხლის „ა“ ქვეპუნქტი).

„რეგიონული ან უმცირესობათა ენების ევროპული ქარტიის“ ხელმოწერისა და რატიფიცირების ვალდებულება საქართველომ 1999 წელს, ევროპის საბჭოში განეწესა რიანებისას აიღო. რატიფიცირების შემდეგ ქარტია დაიცავს საქართველოს მასშტაბით ტრადიციულად გამოყენებულ უმცირესობათა ენებს. შესაბამისად, საქართველო შეასრულებს ევროპულ სტანდარტებს და დააჩქარებს ქვეყნის ევროპასთან ინტეგრაციის პროცესს. ეს სრულიად ბუნებრივი და წინგადადგმული ნაბიჯია ევროპული ქვეყნისთვის, რომელსაც ასე ღრმად ფესვგადგმული და ისტორიულად მულტიკულტურული ტრადიციები მოსდევს.

უმცირესობათა ენების პატივისცემა და მათი გამოყენების ხელშეწყობა არ ენიშნა დამდგება ქართულის - ქვეყნის სახელმწიფო ენის - შესწავლის აუცილებლობას. პირიქით, ქარტია უმცირესობათა ამ ენებს გადარჩენაში დაეხმარება, ქართულს კი გააძლიერებს, რადგან საქართველოში ქარტიის ამოქმედების ერთ-ერთი უმთავრესი მიზანია ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლების ნახალისება ქართულის შესასწავლად.

უმცირესობათა ენების აღიარება და ამ ენებზე მოსაუბრეთა მიმართ პატივისცემა ხელს უწყობს სოციალურ ერთობას და ქვეყანაში აძლიერებს სამოქალაქო ინტეგრაციის პროცესს. ეროვნულ უმცირესობათა სამოქალაქო ინტეგრაციისათვის ასევე მნიშვნელოვანია მათ ენებზე მედიის არსებობა, რათა საქართველოში განვითარებულ მოვლენების შესახებ ინფორმაცია საკუთარ ენაზე მიიღონ ქართული წყაროებიდან. უმცირესობათა მიმართ საერთაშორისო დონეზე აღიარებული დაცვის მექანიზმების გავრცელება გააძლიერებს მათში ქვეყნისადმი მიკუთვნებულობის განცდას და შეამცირებს სეპარატიზმის რისკებს. მეტიც, ეროვნულ უმცირესობათა კულტურის შენარჩუნება მნიშვნელოვანია ტურიზმის განვითარებისთვისაც, რადგან დინამიკური და მრავალეთნიკური კულტურული მემკვიდრეობის აღმოსაჩენად, საქართველოში უფრო და უფრო მეტ ტურისტს მოიზიდავს.

ეს ბროშურა მიზნად ისახავს ინფორმაციის მიწოდებას საქართველოში ტრადიციულად მცხოვრებ ეროვნულ უმცირესობათა საკითხებზე. კერძოდ:

- ისტორია;
- გეოგრაფიული არეალი;
- მათი წვლილი ქვეყნის განვითარებაში;
- უმცირესობათა ჯგუფების წარმომადგენელი გამოჩენილი ადამიანები;
- უმცირესობათა ტრადიციულად გამოყენებული ენების ამჟამინდელი მდგომარეობა.

„მე ვარ რიზვან ისმაილოვი, მხატვარი და რედაქტორი რელიგიური ჟურნალისა „ახლებედ“. ასევე მაინტერესებს საქართველოში მცხოვრებ აზერბაიჯანელთა ისტორია და გამოვეცი წიგნი „მუსლიმანური ძეგლები საქართველოში“. ენა ყველა ერისთვის ღვთისგან ნაბოძები სიმდიდრეა. მთავარია, იცოდეთ საკუთარი ისტორია და ლიტერატურა, რათა შენი იდენტობა არ დაკარგო. ამიტომ ვცდილობ, ჩემს შვილებს ვასწავლო როგორც სახელმწიფო, ასევე აზერბაიჯანული - ჩვენი მშობლიური - ენა და ისტორია.“

აზერბაიჯანული ენა ალთაურ ენათა ოჯახის თურქულ ჯგუფს მიეკუთვნება. აზერბაიჯანელები საბჭოთა პერიოდში სამწერლობო ანბანად „კირილიცას“ იყენებდნენ, დღეს კი ლათინური ანბანით წერენ. საქართველოსა და კავკასიაში აზერბაიჯანულად მოსაუბრეთა დასახლებაზე ისტორიკოსებს განსხვავებული მოსაზრებები აქვთ – თარიღები მე-11-დან მე-17 საუკუნემდე მერყეობს. აზერბაიჯანელები, რომლებიც მუსლიმანები არიან, საქართველოში ძირითადად ქვემო ქართლში, კახეთსა და თბილისში ცხოვრობენ. ამ ენას ისინი ოჯახებსა და სკოლებში სწავლობენ. აღსანიშნავია, რომ ქვეყნის 120-ზე მეტ საჯარო სკოლაში სწავლება აზერბაიჯანულად მიმდინარეობს. საქართველოს უნივერსიტეტებში ჩასარიცხად, აზერბაიჯანულენოვან აბიტურიენტებს უფლება აქვთ, მისაღები გამოცდები მხოლოდ ერთ საგანში (ზოგადი უნარები) ჩააბარონ მშობლიურ ენაზე და პირველი კურსის განმავლობაში ქართული შეისწავლონ. საქართველოში გამოიცემა 20-მდე აზერბაიჯანულენოვანი გაზეთი და ჟურნალი (მაგ: ყოველკვირეული „გურჯისტანი“ და ყოველთვიური „ოზანი“). ამ ენაზე მზადდება ყოველდღიური საინფორმაციო გადაცემებიც ცენტრალურ და ქვემო ქართლის რეგიონულ ტელევიზიებში. ქართულ-აზერბაიჯანული ონლაინ ლექსიკონი ხელმისაწვდომია საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის ვებგვერდზე.

აზერბაიჯანული ხალიჩა

„იმამ ჰუსეინის ახალი მეჩეთი“, ქ. მარნეული

ხელსაბანი დოქი

ცნობილი აზერბაიჯანელები და აზერბაიჯანელთა კულტურული დაწესებულებები საქართველოში:

- ფაზილ ხან შეიდა (1784-1852) - პოეტი, მასწავლებელი და დიპლომატი;
- მირზა შაფი ვაზეჰი (1794-1852) - კლასიკოსი პოეტი, წერდა აზერბაიჯანულ და სპარსულ ენებზე, 1844 წელს თბილისში ლიტერატურულ-ფილოსოფიური წრე დააარსა;
- მირზა-ფათალი ახუნდოვი (1812-1878) - მწერალი, დრამატურგი, ფილოსოფოსი და აზერბაიჯანული დრამატურგიის დამაარსებელი;
- აბასგულუ აღა ბაკიხანოვი (1794-1847) - მწერალი, ისტორიკოსი, ჟურნალისტი, ლინგვისტი და ფილოსოფოსი;
- თბილისის მირზა-ფათალი ახუნდოვის სახელობის აზერბაიჯანული კულტურის მუზეუმი. გაიხსნა 2006 წელს;
- თბილისის ჰეიდარ ალიევის სახელობის სახელმწიფო აზერბაიჯანული დრამატული თეატრი, დაარსდა 1873 წელს. წარმოდგენები აზერბაიჯანულ ენაზე იდგმება.

ასურელები ახალი არამეული ენის ასურულ დიალექტზე საუბრობენ და არამეულ დამწერლობას იყენებენ. ცნობილია, რომ საქართველოში ასურელი ქრისტიანი სასულიერო პირები – ასურელი მამები – მე-19 საუკუნეში შემოვიდნენ და ქრისტიანობის განვითარებაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს. თანამედროვე ასურელებმა საქართველოში დასახლება მე-18 საუკუნიდან დაიწყეს, როცა ერეკლე II-მ ლტოლვილი ასურელები კახეთში დაასახლა. მე-19 საუკუნის ბოლოსა და მე-20 საუკუნის დასაწყისში, სხვადასხვა ომის გამო, დევნილი ასურელები საქართველოში რამდენიმე ნაკადად შემოვიდნენ სპარსეთიდან და თურქეთიდან. ისინი თბილისში, ზესტაფონში, ქუთაისში, სამტრედიაში, სენაკში, ბათუმში, გარდაბანსა და მცხეთის მუნიციპალიტეტის სოფელ ძველ ქანდაში (გერმანული სახელწოდება-გეორგსტალი) დასახლდნენ. საშუალო სკოლებში ასურული ენის სწავლების ტრადიცია მე-20 საუკუნის 40-იან წლებში დასრულდა, ასურელთა დეპორტაციის შემდგომ. 2015 წელს, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მხარდაჭერით, სოფელ ძველი ქანდის საჯარო სკოლაში ამ ენის სწავლების ტრადიცია აღდგა. ის 2009 წელს დაარსებულ ასურული კულტურის ცენტრშიც ინსწავლება. ტაძრებში ლიტურგია არამეულ ენაზე აღესრულება.

„მე ვარ სქემარქიმანდრიტი სერაფიმე ბიტ-ხარიბი. ვცხოვრობ სოფელ ძველ ქანდაში და ცამეტი წმინდა ასურელი მამის სახელობის მონასტერში ასურულ ენაზე აღვაველენ წირვას. ასურელები ცნობილი ხელოსნები, მშენებლები და მომხატველნი არიან. პირველი საპატრიარქოს შენობა, უზენაესი სასამართლო, ოპერა, ჯავახიშვილის უნივერსიტეტი და ბევრი სხვა სწორედ მათი მოხატული და აგებულია. ასურელებმა განამტკიცეს მართლმადიდებლობა საქართველოში და შექმნეს მონაზვნური ინსტიტუტი. მიხარია, რომ მათ კიდევ ერთხელ ეძლევათ მშობლიური ენის სკოლაში სწავლის შესაძლებლობა. არ გვინდა დაგვკარგოთ ის, რაც წინაპრებმა საუკუნეების განმავლობაში შემოგვინახეს“.

ღვთისმშობლის მიძინების ტაძარი, ძველი ქანდა (გეორგსტალი)

ცამეტი წმინდა ასურელი მამის სახელობის ტაძარი, ძველი ქანდა (გეორგსტალი)

ასურელები საქართველოში:

- გივარგიზ ავდიშუ (გიორგიევ ავდიი კაპა ოდიშო, 1888-1946) - ასურული გაზეთის „ქუხვა დ'მადინხას“ მთავარი რედაქტორი, ასურული სკოლის დირექტორი და ასურული გამომცემლობის დამაარსებელი;
- რაბი დავით ილიანი (1910-2000) - მწერალი, პოეტი და მთარგმნელი;
- სერგო აივაზოვი (1926-2014) - უზენაესი სასამართლოს შენობის ერთ-ერთი მომხატველი;
- სარა ბიდბუნოვა (1940) - მომღერალი.

აფხაზური ენა იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახს მიეკუთვნება და დამწერლობად „კირილიცას“ იყენებს. ისტორიულ წყაროებში I-II საუკუნეებიდან დასავლეთ საქართველოს შავი ზღვის სანაპიროზე მოიხსენიებიან აფსილები და აბაზგები, რომლებსაც მკვლევართა ნაწილი სამხრეთკავკასიურ (ქართველურ), ნაწილი კი ჩრდილოკავკასიურ, ადიღურ ტომებად მიიჩნევს. აფხაზურენოვანი მოსახლეობის უმეტესობა, ტრადიციულად, აფხაზეთში ცხოვრობდა. მათი ნაწილი ქრისტიანია, ნაწილი კი - მუსლიმანი. აფხაზურს აფხაზეთის ტერიტორიაზე სახელმწიფო ენის სტატუსი აქვს, რის გამოც ზოგიერთმა სახელმწიფო უწყებამ დოკუმენტები და ინფორმაცია ოფიციალურ ვებგვერდებზე ამ ენაზე განათავსა. 1990-იანი წლების კონფლიქტამდე აფხაზეთის სკოლებში, უნივერსიტეტებსა და მედიაში აფხაზური ფართოდ გამოიყენებოდა. თუმცა, აფხაზეთში ამ ენის ამჟამინდელი მდგომარეობის შესახებ ზუსტი ინფორმაცია არ არის ხელმისაწვდომი. თბილისში აფხაზურის სწავლება პირველად 1924 წელს ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დაიწყო. აფხაზურენოვანი აბიტურიენტები საქართველოს უნივერსიტეტებში მხოლოდ ზოგად უნარებში მშობლიურ ენაზე გამოცდის ჩაბარებით ირიცხებიან. საზოგადოებრივი მაუწყებლის ტელევიზიასა (მეორე არხი) და რადიოში საინფორმაციო გამოშვება აფხაზურად ყოველდღე გადაიცემა. აფხაზურ-ქართული ონლაინ ლექსიკონით სარგებლობა შესაძლებელია საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის ვებგვერდის მეშვეობით.

„მე ვარ ლეილა ავიძბა სოსუმედან (აფხაზეთი). თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში აფხაზურ ზეპირმეტყველებას ვასწავლი. ჩემთვის აფხაზური ენა პროფესიაცაა და ეთნიკური იდენტობის ნაწილიც. ვფიქრობ, მომავალმა თაობებმა უნდა ალადგინონ აფხაზებსა და ქართველებს შორის ჩატეხილი ხიდი, ენის ცოდნა კი ერთ-ერთი ნაბიჯია ამ მიზნისაკენ. ერთმანეთს საკუთარ ენებზე უნდა ვესაუბროთ, ამისთვის მესამე ენა არ გვჭირდება. ჩვენი ქვეყანა იტალიურ ეზოს ჰგავს, რომელიც თბილისის ძველ სახლებში გვხვდება - რაც უფრო მრავალფეროვანი და მრავალკუთხურულია ეზო, მით უფრო მეგობრული და საინტერესოა იქ ცხოვრება.“

აფხაზური სახლი თბილისის ეთნოგრაფიულ მუზეუმში

დომიტრი გულიას ძეგლი, თბილისი

ცნობილი აფხაზები:

- დომიტრი გულია (1874-1960), სამსონ ჭანბა (1886-1937), ბაგრატ შინკუბა (1917-2004) და გიორგი შერვაშიძე (1846-1918) - მწერლები;
- ადგურ ძიძარია (1953) და კონსტანტინე ლაკერბაი (1889-1918) - მხატვარები;
- რაჟდენ გუმბა (1926-2007) - კომპოზიტორი;
- ლორიკ მარშანია (1932-2010) - პოლიტიკოსი, საქართველოს აგრარულ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, ცნობილი საზოგადო მოღვაწე, რომელმაც ცხოვრებისა და მოღვაწეობის უდიდესი ნაწილი აფხაზებსა და ქართველებს შორის ერთობასა და ურთიერთგაგებას მიუძღვნა;
- ზურაბ ანჩაბაძე (1920-1984), ისტორიკოსი, აფხაზეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პირველი რექტორი და მისი ვაჟიშვილი გიორგი ანჩაბაძე (1949), ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი;
- ნელი ეშბა (1928-2015) – პირველი აფხაზური პროფესიული თეატრის ხელმძღვანელი სოსუმში (აფხაზურად - აყუა);
- გიორგი ძიძარია (1914-1988) - ისტორიკოსი, იდგა აფხაზური ისტორიული მეცნიერების ფორმირების სათავეში;
- ხიბლა გერზმავა (1970) - საოპერო მომღერალი, ცნობილი სოპრანო;
- ლილია ჭკალუა (1930) - ენათმეცნიერი, კავკასიოლოგი.

საქართველოში მცხოვრები ბერძნები ქრისტიანები არიან და ლინგვისტურად ორ ჯგუფად იყოფიან: ბერძნულენოვნები, რომლებიც ბერძნული ენის პონტოურ დიალექტზე ლაპარაკობენ და თურქულენოვნები - ანატოლიელი ბერძნები, რომელთა სასაუბრო ენად თურქულის ურუმთა დიალექტს მიიჩნევენ. ბერძნულ ენაზე მოსაუბრეთა პირველი დასახლებები საქართველოში მე-18 საუკუნეში გაჩნდა, როდესაც ერეკლე მეორემ ისინი ახტალაში (კახეთის მხარე) ჩამოასახლა რკინის, ვერცხლისა და ოქროს საბადოების დასამუშავებლად. ბერძნული ენის პონტოურ დიალექტზე მოსაუბრენი ძირითადად აჭარაში, ბორჯომში, თეთრიწყაროში, დმანისსა და მარნეულში ცხოვრობენ. დღესდღეობით ბერძნული, როგორც უცხო ენა, რამდენიმე სკოლაში ისწავლება (მაგ: თბილისში, ბათუმში, ახალციხეში და ა.შ.), ასევე ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კლასიკური ფილოლოგიის, ბიზანტინისტიკისა და ნეოგრეციისტიკის ინსტიტუტში.

ურუმთა თურქულ დიალექტზე მოსაუბრე ბერძნები საქართველოში თურქეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ტერიტორიებიდან მე-19 საუკუნეში წამოვიდნენ და უმთავრესად ქვემო ქართლის რეგიონში, წალკისა და დმანისის რაიონებში დასახლდნენ. ეს დიალექტი არც სკოლებში ისწავლებოდა და არც საზოგადოებრივ ცხოვრებაში გამოიყენებოდა. ურუმთა თურქულ დიალექტზე წალკის რაიონის მხოლოდ ხანდაზმული მოსახლეობა საუბრობს (ძირითადად ოჯახებში), ახალგაზრდები კი უმეტესად ახალ ბერძნულს სწავლობენ.

„მე ვარ ევგენია კოტანიდისი თბილისიდან. ჩემი წინაპრები საქართველოში მე-19 საუკუნეში პონტოდან ჩამოვიდნენ. ვამაყობ, რომ პონტოს დიალექტზე ვსაუბრობ, არა მხოლოდ იმიტომ, რომ მდიდარი ლექსიკონის მქონე უძველესი დიალექტია - მისმა ცოდნამ საშუალება მომცა, მონაწილეობა მიმეღო პონტოური ბერძნულის სამეცნიერო კვლევებშიც. ამან დამაახლოვა აღნიშნულ დიალექტზე მოსაუბრეებთან საქართველოს ისეთ სოფლებში, როგორიცაა ციხისჯვარი (ბორჯომის მუნიციპალიტეტი), თეთრიწყარო, ირაგა (თეთრიწყაროს მუნიციპალიტეტი) და სანტა (წალკის მუნიციპალიტეტი), ასევე, თვითონ საბერძნეთთანაც“.

ბერძნული ეკლესია, სოფ. ახანთა (აფხაზეთი)

ბერძნული ეკლესია, ქ. წალკა

„ბერძნის ეკლესია“, სოფ. ალგეთი

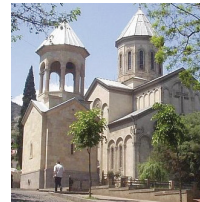
ბერძნული ნაკვალევი საქართველოს ისტორიაში:

- პირველი ბერძნული დასახლებები საქართველოს შავი ზღვისპირა ტერიტორიებზე ძვ. წ. აღ.-ის მე-8 საუკუნიდან გაჩნდა: ქობულეთი-ფიჭვინია (ქობულეთი), ფაზისი (ფოთი), დიოსკურია (სოხუმი (აფხაზეთი - აყუა)), გიენოსი (ოჩამჩირე) და პიტიუნტი (ბიჭვინთა);
- ოდისეი დიმიტრიადი (1908-2005) - გამოჩენილი ღირიყოსი;
- გიორგი გურჯიევი (1866 ან 1877-1949) - მისტიკოსი, ფილოსოფოსი. 1919 წელს თბილისში დააარსა „ადამიანის ჰარმონიული განვითარების ინსტიტუტი“;
- ავრელიოს აქოლიოსი - მცხეთაში მდებარე ანტიოქიის ეკლესიის IV-V სს. ხუროთმოძღვარი.

„მე ვარ ვიკა შოლი ასურეთიდან, იმავე ელისაბეთტალიდან, სადაც გერმანელები, ტრადიციულად, ღვინოს აწარმოებდნენ. ერთ-ერთმა ჩემმა წინაპარმა ცნობილი ასურეთული ყურძენი აღმოაჩინა, რომელსაც მის საპატივცემულოდ „შოლის ყურძენსაც“ ეძახიან. ადგილობრივი საწარმო გეგმავს გერმანული ეკონომიკური და კულტურული ტრადიციების ხელშეწყობას, რათა ქვეყანაში მეტი სტუმარი მოვიზიდოთ. ეს კი გერმანულ ენაზე მოსაუბრეთათვის სამუშაო ადგილებს შექმნის. გერმანულად თავისუფლად ვსაუბრობ. ამაში ჩვენი სოფლის სკოლაც დამეხმარა, სადაც ეს ენა შევისწავლე. ვფიქრობ, მნიშვნელოვანია საქართველოში გერმანელთა მიერ დაარსებულ დასახლებებში გერმანული ენის სწავლება.“

საქართველოს ტერიტორიაზე გერმანული ენა მას შემდეგ გამოიყენება, რაც 1817 წლიდან აქ გერმანელი ეთნიკური უმცირესობა იწყებს დასახლებას (სოფელი მარიენფელდი). აღსანიშნავია, რომ 1956 წლამდე 20-ზე მეტი გერმანული დასახლება არსებობდა, რომელთაც თავიანთი გერმანულენოვანი სკოლებიც კი გააჩნდათ. 1941წელს საქართველოს ტერიტორიაზე მკვიდრ გერმანელთა უმრავლესობა დეპორტირებულ იქნენ ყაზახეთსა და ციმბირში. მათი ნაწილი 1956 წელს დაუბრუნდა საქართველოს. 1817 წლიდან ქვეყნის მეცნიერების, ეკონომიკისა და კულტურის განვითარებაში დიდი წვლილი სწორედ, რომ გერმანულენოვანი უმცირესობას შეაქვს. მაგალითისათვის, მრავალი მნიშვნელოვანი შენობის, მათ შორის თბილისის ძეგლების, არქიტექტორი გერმანელი ყოფილა. დღესდღეობით გერმანულ ენას კულტურის, ბიზნეს და ტურიზმის სფეროებშიაქტიურად იყენებენ გაზეთი „Kaukasische Post“ (1906 წლიდან), ევანგელისტურ-ლუთერანული ეკლესია (საეკლესიო საქმიანობისათვის, ჟურნალებისათვის „Kirchenbote“ და „Brücken bauen“, ასევე სოციალური უზრუნველყოფისათვის) და გოეთეს ინსტიტუტი. აღსანიშნავია, რომ ეთნიკური კუთვნილების მიუხედავად, ბევრი ქართველი ლაპარაკობს გერმანულად (დაახლოებით 685, 000 საქართველოს მკვიდრი). ამ ფაქტს ისიც განაპირობებს, რომ გერმანული ენა ფართოდ ისწავლება სკოლებსა და უნივერსიტეტებში.

ქაშუეთის ტაძარი, თბილისი, აგებულია გერმანელი არქიტექტორის ლეოპოლდ ბილფელდის მიერ.

თბილისის ოპერისა და ბალეტის თეატრი, აგებულია ვიქტორ შრეტერის მიერ.

გერმანული სახლი („ვალკერ-ჰაუსი“) ბოლნისში (კატარინენფელდი).

საქართველოში მოღვაწე ცნობილი გერმანელები:

- ჰერმან ფონ აბიხი (1806-1886), გეოლოგი, იკვლევდა კავკასიის გეოლოგიას;
- არნოლდ მორიცი (1821-1902), ასტრონომი, მეტეოროლოგი, თბილისის ფიზიკური ობსერვატორიის დირექტორი;
- გუსტავ რადე (1831-1903), ეთნოლოგი, საქართველოს ეროვნული მუზეუმის დამაარსებელი;
- ლეოპოლდ ბილფელდი (1838-1922), იოჰან დიცმანი (1878-1923), ალბერტ ზალცმანი (1833-1897), ჰაინრიხ შაუერი
- (1828-1906), ვიქტორ შრეტერი (1839-1901), ოტო სიმონსონი (1829-1914), პაულ შტერნი, არქიტექტორები.
- არტურ ლაისტი (1852-1927), მწერალი და გაზეთის Kaukasische Post მთავარი რედაქტორი, შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ გერმანულ ენაზე მთარგმნელი;
- ადოლფ დირი (1867-1930), ეთნოლოგი, კავკასიური ლინგვისტიკის პიონერი, თარგმნა ქართული, აფხაზური, ხუნძური, ჩეჩნური და ოსური ზღაპრებისა და ლექსები;
- თეოდორ ჰორშელტი (1829-1871), პოლ ფრანკენი (1818-1884), ოსკარ შმერლინგი (1863-1938), მხატვრები.

„მე ვარ ნატალია ფარჯანაძე და უკვე ათი წელია ვმუშაობ ესტონეთის საელჩოში. ჩემი წინაპრები ესტონელები არიან, აფხაზეთის სოფელ ესტონკადან. ესტონურად გამართულად ვერ ვსაუბრობ, თუმცა, კარგად მესმის და ეს სამსახურში ძალიან მეხმარება. ვემსახურები ესტონელი და ქართველი ხალხის დაახლოებასა და დამეგობრებას.“

ესტონური ენა ბალტიისპირა-ფინური ჯგუფის ფინურ-უგორულ ქვეოჯახს განეკუთვნება და მისი დამწერლობა ლათინურ ანბანს ემყარება. ესტონურენოვანი მოსახლეობა ქრისტიანია. ისინი საქართველოში ძირითადად მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში ჩამოვიდნენ. რუსეთის ხელისუფლებამ აფხაზეთში, გულრიფშის (გვილრიფში) რაიონში, ესტონელთა მცირე ჯგუფი ჩამოასახლა. 1882 წელს მათ სოფელი ბალნაშენი დააარსეს, რომელსაც მოგვიანებით ესტონკა ეწოდა. 1884 და 1885 წლებში გაგრის ჩრდილოეთით კიდევ ორი დასახლება - სალმე და სულევო - გაჩნდა. ზოგიერთი ესტონელი სოხუმთან (აფხაზეთად - აყუა) ახლოს, ლინდავაში (ლინდაუ), გერმანელებთან ერთად დაფუძნდა. 1990-იან წლებში, აფხაზეთის ომის გამო, ესტონელთა უმეტესობა ისტორიულ სამშობლოს დაუბრუნდა. დარჩენილთა დიდი ნაწილი კი თბილისში გადმოსახლდა. ისინი ამჟამად შერეულ, ქართულ-ესტონურ ოჯახებში ცხოვრობენ.

სოფელი ესტონკა, 1960 წ. ნინა რიგში, მარცხნიდან მარჯვნივ: ანატოლი კუტმანი, ლეონორა კუტმანი, რუდოლფ ტილო და ადოლფ ტილო. უკანა რიგში დგას გუსტავ კუტმანი. მანქანის სახურავზე სხედან, მარცხნიდან მარჯვნივ: ელვი კუტმანი და ილმარ კუტმანი.

სოფელი ესტონკა, 1954 წ. ნინა რიგში, მარცხნიდან მარჯვნივ: გუსტავ კუტმანი, კლარა კუტმანი, მარტინ კუტმანი, ევა ადლერი, ალბერტ ადლერი. უკანა რიგში, მარცხნიდან მარჯვნივ: ლაიმა ტილო, ენდელ კოხი, ვაიგე კოხი, კარლ ტილო, ვიგე ტილო, ვალერი ბეზუხოვი.

სოფელი ესტონკა, 1973 წ. ელზა პიკჰლაკასი და არნოლდ კუტმანი.

გამოჩენილი ესტონელები:

- დოლორეს ჰოფმანი (1937) - ესტონელი მხატვარი. ბათუმის სიმბოლოს, პიაცას მოედნის მოხატული ვიტრაჟების ავტორი;
- კალევ კუდუ (1961) - წარმატებული დრამატურგი, რეჟისორი და მსახიობი. 2014 წელს საქართველოში ახმეტელის თეატრში ქართველი მსახიობების მონაწილეობით დადგა სპექტაკლი;
- იუტა პალმ-ბედია (1944-1996) - მთარგმნელი, მრავალი ქართული თუ ესტონური თარგმანის ავტორი.

„მე ვარ გიორგი პლიევი, იურისტი. ათ წელზე მეტია, ოსურ ახალგაზრდობის კავშირს ვხელმძღვანელობ. ჩვენ იურიდიულ დახმარებას ვუწევთ ოსურ თემს. ასევე, მოზარდებს ვასწავლით ადამიანის უფლებებს და ვუზიარებთ ევროკავშირის სამართლებრივ გამოცდილებას. მათ უნდა იცოდნენ ეს უფლებები, რათა საკუთარი თავიც დაიცვან და სხვებიც. ვიმედოვნებ, პრაქტიკაშიც შეძლებენ ამ ცოდნის გამოყენებას. მშობლიური ენა არის ეთნოსის ერთ-ერთი ფუძე და იდენტობის მაჩვენებელი, ამიტომ აუცილებელია საკუთარი ენის ცოდნა“.

ოსური ენა ინდოევროპულ ენათა ოჯახის ჩრდილოირანულ ჯგუფს განეკუთვნება და სამწერლობოდ „კირილიცას“ იყენებს. საქართველოში ოსების კომპაქტურ დასახლებას მეცნიერთა ნაწილი მე-3-4 საუკუნეებს, ნაწილი კი მე-13-14 ან მე-17-18 საუკუნეებს უკავშირებს. დღესდღეობით ოსები ძირითადად აღმოსავლეთ საქართველოში (შიდა ქართლში, კახეთსა და თბილისში) ცხოვრობენ და უმთავრესად ქრისტიანები არიან. 2012 წლამდე ოსური ენა საქართველოს 50-ზე მეტ სკოლაში ისწავლებოდა, ხოლო 2015 წლიდან სამ სკოლაში აღდგა (ყვარლის მინიციპალიტეტის სოფელ წინკანაანთსერის საჯარო სკოლა, ლაგოდეხის მუნიციპალიტეტის სოფელ ფონისა და სოფელ არეშფერანის საჯარო სკოლა). 1918 წლიდან ის ისწავლება ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტშიც, სადაც 2015 წელს ქართულ-ოსურ ურთიერთობათა სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი დაარსდა. ქართულ-ოსური ონლაინ ლექსიკონი განთავსებულია საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის ვებგვერდზე. საზოგადოებრივი მაუწყებლის ტელევიზიისა (მეორე არხი) და რადიოს ეთერით ოსურ ენაზე საინფორმაციო პროგრამები ყოველდღიურად გადაიცემა. დროდადრო ოსურად ქვეყნდება პუბლიკაციები და წიგნებიც. ამ ენაზე მოსაუბრეებმა შექმნეს მრავალი ფოლკლორული ანსამბლი და შემოქმედებითი ჯგუფი.

კონსტანტინე (კოსტა) ხეთაგათის ან კოსტა ხეთაგუროვის (1859-1906) ძეგლი, ოსი ხალხის ეროვნული პოეტი, თბილისი.

საქართველოს ოსი მოღვაწეები:

- იოანე იალღუზიძე-გაბარაევი (1770-1830) - ქართული გრაფიკის საფუძველზე შექმნა ოსური ანბანი;
- ვასილ აბაევი (1899 ან 1900-2001) - ენათმეცნიერი, ლექსიკოგრაფი, ფოლკლორისტი და ეთნოგრაფი;
- ნაფი ჯუსოიტი (1925) და გიორგი ბესთაუთი (1932) - მწერლები;
- ლერი ხაბელოვი (1964), ბორის კალოევი (1931-1997) და ვლადიმერ გუცაევი (1952) - სპორტსმენები.

რუსული ენა აღმოსავლეთ სლავურ ენათა ჯგუფს განეკუთვნება. ქართველებისა და რუსების ხანგრძლივ ურთიერთობას მე-12 საუკუნეში მეფე თამარის გიორგი რუსთან (იური ბოგოლიუბსკი, ნოვგოროდის მთავარი) ქორწინებაც ადასტურებს. საქართველოში რუსების კომპაქტურად დასახლება მე-19 საუკუნიდან, ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმების შემდეგ დაიწყო. აქ მცხოვრებმა რუსებმა წვლილი შეიტანეს საქართველოს მეცნიერების, კულტურის, მრეწველობისა და სხვა დარგების განვითარებაში. აღსანიშნავია, რომ საბჭოთა პერიოდში - და დღესდღეობითაც - სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფები საკომუნიკაციოდ რუსულ ენას იყენებენ. ამ ენაზე სწავლება 75 სკოლასა და რამდენიმე უნივერსიტეტში მიმდინარეობს. ასევე, ფუნქციონირებს კულტურის ცენტრები და მრავალი შემოქმედებითი ჯგუფი. რუსულ ენაზე გამოიცემა ჟურნალ-გაზეთები (მაგ: ყოველკვირეული „სვობოდნაია გრუზია“, ყოველთვიური „მნოგონაციონალნაია გრუზია“) და წიგნები. საზოგადოებრივ მაუწყებელზე რუსულად გადის ყოველდღიური საინფორმაციო ტელე (მეორე არხი) და რადიო გადაცემები. ზოგიერთ დასახლებას საქართველოში რუსული სახელწოდება აქვს (მაგ: გორელოვკა).

„ობოლთა სახლი“ სოფ. გორელოვკაში

„იმელის“ შენობა (ყოფილი მარქს-ენგელს-ლენინის ინსტიტუტის შენობა), თბილისი, არქიტექტორი ალექსეი შჩუსევი

წმ. ალექსანდრე ნეველის სახელობის რუსული ტაძარი, თბილისი

„ჩვენ ვართ კუზმა და მიხეილ ოსლოპოვენი. ვცხოვრობთ სოფელ გორელოვკაში, სადაც ყველის საწარმო გვაქვს. ამ პროდუქტს წინაპრების მიერ დატოვებული ტრადიციული ტექნოლოგიით ვამზადებთ, არაფერს ვცვლით. ესეც კულტურის ნაწილია და აუცილებელია შენარჩუნება. იგივე ითქმის ენაზეც. ისიც ჩვენი კულტურის განუყოფელი ნაწილია და ყოველდღიურად ვიყენებთ საზოგადოებრივ ცხოვრებასა და პირად ურთიერთობებში. მეტიც, რუსული ენა გვეხმარება ქართველებსა და საქართველოში მცხოვრებ სხვა ეროვნულ უმცირესობებთან კომუნიკაციის ადვილად დამყარებაში, რადგან ქვეყანაში ფართოდ გამოიყენება.“

რუს მოღვაწეთა წვლილი საქართველოს კულტურულ ცხოვრებაში:

- ალექსანდრე გრიბოედოვი (1795-1829) - მწერალი და დიპლომატი, დაკრძალულია თბილისში;
- ვლადიმერ მაიაკოვსკი (1893-1930) - პოეტი და დრამატურგი;
- დიმიტრი ერმაკოვი (1846-1916) - ფოტოგრაფი;
- გრიგოლ გაგარინი (1810-1893) და ნიკანორ ჩერნეცოვი (1805-1879) - მხატვარები;
- ნიკოლაი სევეროვი (1887-1957), კორნელი ტატიშჩევი (1868-?) და ალექსეი შჩუსევი (1873-1949) - არქიტექტორები;
- ალექსანდრე გრიბოედოვის სახელობის სახელმწიფო რუსული დრამატული თეატრი, დაარსდა 1845 წელს;
- თბილისში მდებარე სმირნოვების მუზეუმი, დაარსდა 1985 წელს;
- „ობოლთა სახლი“ („სიროტსკი დომ“) სოფელ გორელოვკაში, აშენდა 1847 წელს. დუხობორთა (რუსული წარმოშობის ქრისტიანული რელიგიური ჯგუფი) ძირითადი შენობა.

სომხური ენა ინდოევროპულ ენათა ოჯახს განეკუთვნება და საკუთარი დამწერლობა აქვს მსოფლიოს 14 ძირითად ანბანურ დამწერლობას შორის. ზოგიერთი ისტორიკოსის მოსაზრებით, საქართველოში სომხური მოსახლეობა პირველად ჩვ.წ.აღ.-მდე მე-2 საუკუნეში გამოჩნდა. მათი ნაწილი მეფე ერეკლე მეორემ და გიორგი მეთორმეტემ მე-17-18 საუკუნეებში დაასახლეს, უმეტესობა კი საქართველოში 1828-29, 1877-89, 1895-96 და 1915 წლებში რუსეთ-თურქეთის ომის გამო გადმოსახლდა. სომხები, რომლებიც ქრისტიანები არიან, ძირითადად თბილისში, სამცხე-ჯავახეთსა და აფხაზეთში ცხოვრობენ. სომხური თემის წარმომადგენლებს შორის იყვნენ მეცნიერები, ექიმები, ხელოვანი, სპორტსმენები, მენარმეები და ვაჭრები. სომხებმა მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს თბილისის არქიტექტურის განვითარებაში. აღსანიშნავია, რომ ქვეყანაში 131 სომხურენოვანი სკოლა არსებობს. ფუნქციონირებს კულტურის ცენტრები და ანსამბლები. გამოიცემა ჟურნალ-გაზეთები (მაგ: ყოველკვირეული „ვრასტანი“ და ყოველთვიური „არევიკი“) და ნიგნები. საზოგადოებრივი მაუწყებელი სომხურ ენაზე ამზადებს ყოველდღიურ საინფორმაციო ტელე (მეორე არხი) და რადიო გადაცემებს. ამ ენაზე სამცხე-ჯავახეთში რადიო და რეგიონული ტელევიზიებიც მაუწყებლობენ. სომხურ-ქართული ონლაინ ლექსიკონი განთავსებულია საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის ვებგვერდზე.

„მე ვარ ბორის კარსლიანი. ვცხოვრობ ქალაქ ნინონმინდაში. ვმუშაობ ნინონმინდის სათემო რადიოში NOR, ჟურნალისტად და ფოტორეპორტიორად. იმის გამო, რომ ნინონმინდის მუნიციპალიტეტში სომხები, ქართველები და რუსები ცხოვრობენ, რადიო NOR სამივე ენაზე მაუწყებლობს. აუცილებელია, ინფორმაცია ყველასთვის ადვილად გასაგები და ხელმისაწვდომი იყოს, რათა მოსახლეობას მუნიციპალიტეტსა და საქართველოს მასშტაბით მიმდინარე მოვლენებზე რეგულარულად მიენოებოდეს ცნობები. ფოტოაპარატი ყოველთვის თან მაქვს. მიყვარს პეიზაჟებისა და ფრინველების გადაღება. მინდა, ხალხმა ნახოს როგორი ლამაზია ჯავახეთი.“

სურბ ერმიაძინის ტაძარი, თბილისი

საცხოვრებელი სახლი, თბილისი, არქიტექტორი მისხელ ოპაჯანოვი

სერგო ფარაჯანოვის ძეგლი, თბილისი

საქართველოსთან მჭიდროდ დაკავშირებული გამოჩენილი სომეხი მოღვაწეები:

- საიათნოვა (1712 ან 1722-1795) - პოეტი, აშული, მომღერალი;
- არამ ხაჩატურიანი (1903-1978) და მიქაელ ტარივერდიევი (1931-1996) - კომპოზიტორები
- გივი შაჰნაზარი (1933), პოეტი და მთარგმნელი;
- ალექსანდრე ბაჟბუქ-მელიქოვი (1891-1966), ზულეიკა ბაჟბუქ-მელიქოვა (1939), ალბერტ დილბარიანი (1828-1991), გეგორგ გრიგორიანი (1897-1976), ლევ ბაილჩევი (1930-1992), რობერტ კონდახსაზოვი (1937-2010) და გაიანე ხაჩატურიანი (1942-2009) - მხატვრები;
- ტიგრან პეტროსიანი (1929-1984) და რაფაელ ჩიმშიკიანი (1929) - სპორტსმენები;
- სერგო ფარაჯანოვი (1924-1990) - კინორეჟისორი;
- ჰოვანეს თუმანიანი (1869-1923), გრიგორ არცრუნი (1845-1892), რაფი (აკოვ მელიქ-აკოვიანი, 1835-1888), გაბრიელ სუნდუკიანი (1825-1912) და რუბენ აგაბაბაიანი (1911-1970) - მწერლები;
- ვაჰან ტერიანი (1885-1920) - პოეტი, მისი სახელობის სახლ-მუზეუმი სოფელ განძაში (ნინონმინდის მუნიციპალიტეტი) 1957 წელს გაიხსნა;
- სომეხ მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონი „ხოჯევანქი“ თბილისში;
- თბილისის პეტროს ადამიანის სახელობის სომხური დრამატული თეატრი, დაარსდა 1858 წელს.

უდიურ ენას მეცნიერები იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახს მიაკუთვნებენ. უდიები სამხრეთ კავკასიის ერთ-ერთი ყველაზე მცირერიცხოვანი ეთნიკური ჯგუფია და ქრისტიანები არიან. საქართველოში მცხოვრები უდიები აზერბაიჯანის სოფელ ვართაშენიდან ყვარლის რაიონის სოფელ ოქტომბერში (რომელსაც ამჟამად ზინობიანი ეწოდება) გადმოსახლდნენ. ისინი აქ მევენახეობას, მინათმოქმედებასა და მესაქონლეობას მისდევენ. დღესდღეობით უდიურ ენას, როგორც საქართველოში, ასევე მსოფლიოში, გაქრობა ემუქრება. ახალგაზრდობის უდიდესი ნაწილი ამ ენაზე არ საუბრობს. 1934–1939 წლებში უდიური სკოლაში ისწავლებოდა. 2003 წლიდან მშობლიურ ენას ახალგაზრდებს ზინობიანის საჯარო სკოლაში უსასყიდლოდ ასწავლიდა პედაგოგი სიმონ (მამული) ნეშუმაშვილი. 2015 წლიდან კი, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს ხელშეწყობით, ამ სკოლაში უდიურის რეგულარული სწავლება ოფიციალურად აღდგა (იმავე პედაგოგის მონაწილეობით). საქართველოში ამ ენაზე გამოიცემა წიგნები, სახელმძღვანელოები, ლექსიკონები, თუმცა, არ მზადდება ჟურნალ-გაზეთები და ტელერადიო გადაცემები.

„მე ვარ ვალერი მამულაშვილი და ვსწავლობ სოფელ ზინობიანის საჯარო სკოლის მე-7 კლასში. ბაბუის მონათხრობიდან ვიცი, რომ უდიები აზერბაიჯანის სოფელ ვართაშენიდან საქართველოში წამოვედით საცხოვრებლად. ბაბუა სახლში უდიურ სიტყვებს მასწავლის. ეს ჩემთვის ძალიან მნიშვნელოვანია, რადგან მინდა, მშობლიური ენა უკეთ ვიცოდე.“

უდიური კულტურის მუზეუმი

კულტურული დაწესებულება:

- უდიური კულტურის მუზეუმი, სოფ. ზინობიანი.

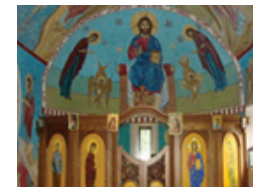

უკრაინული ენა აღმოსავლურ სლავურ ენათა ჯგუფს განეკუთვნება და სამწერლობოდ „კირილიცას“ იყენებს. უკრაინელები, რომლებიც ქრისტიანები არიან, საქართველოს ტერიტორიაზე პირველად მე-18 საუკუნის მეორე ნახევარში დასახლდნენ, როდესაც რუსეთის იმპერიის დედოფალმა ეკატერინე მეორემ დაუმორჩილებლობის გამო ე.წ. „ზაპოროჟსკაია სერ“ (ამჟამინდელი უკრაინის ტერიტორიაზე კაზაკების ნახევრად ავტონომიური მმართველობის სისტემა მე-16-18 საუკუნეებში) დაშალა. მე-19 საუკუნის დასაწყისში საქართველოში რუსული სამხედრო ნაწილები ჩამოასახლეს, მათ შორის იყვნენ უკრაინელებიც. სამხედრო სამსახურის დასრულების შემდეგ უკრაინელთა ნაწილი სამხედრო ბაზასთან ახლოს, მათთვის სპეციალურად გამოყოფილ მიწის ნაკვეთებზე დამკვიდრდა. ისინი ცხოვრობენ თბილისში, სოხუმში (აფხაზურად-აყუა), ბათუმში, რუსთავში, ქუთაისსა და ფოთშიც. სურამში ყოველწლიურად აღინიშნება უკრაინის ერთ-ერთი გამოჩენილი პოეტისა და მწერლის, ლარისა პეტრიენა კოსაჩ-კვიტკასადმი (ცნობილია ლიტერატურული ფსევდონიმით - „ლესია უკრაინკა“) მიძღვნილი სახალხო დღესასწაული „ლესიაობა“. 1999 წელს თბილისში გაიხსნა მიხეილ გრუმევესკის სახელობის უკრაინულ-ქართული

„მე ვარ მიროსლავა გრიცენკო-კანკავა და უკრაინული ჩემი დედაენაა. ვმონაწილეობდი საქართველოში პირველი უკრაინული სკოლის დაარსებაში, 1999 წელს კი მის პირველ დირექტორად დავინიშნე. ამჟამად ვხელმძღვანელობ საქართველოში უკრაინელთა ასოციაციასთან არსებულ უკრაინული ენის შემსწავლელ შაბათის სკოლას, სადაც სხვადასხვა ასაკის წარმომადგენელთაგან დაკომპლექტებულ 3 ჯგუფს უფასოდ ვასწავლით. აღსანიშნავია, რომ ბავშვები უკრაინულს დიდი ინტერესით ეუფლებიან. ეს მათ საშუალებას მისცემს, სწავლა უკრაინაში განაგრძონ, რაც ხელს შეუწყობს საქართველო-უკრაინის ეკონომიკური და კულტურული კავშირების გაღრმავებას.“

უკრაინელი პოეტის, ლარისა პეტრიენკოს ძეგლი, თბილისი

წმინდა სამების სახელობის უკრაინული ტაძარი ბაკურიანში

ლესია უკრაინკას სახლ-მუზეუმი სურამში

საქართველოსთან დაკავშირებული გამოჩენილი უკრაინელები:

- მიხეილ გრუმევესკი (1866-1934) - ცნობილი ისტორიკოსი და საზოგადო მოღვაწე, უკრაინის ცენტრალური რადას (ცენტრალური საბჭოს) ხელმძღვანელი 1917-1918 წლებში, უკრაინის პირველი პრეზიდენტი. 1880-1886 წლებში თბილისის პირველ გიმნაზიაში სწავლობდა;
- ანატოლი მილჩენკო (1938-2012) - ფეხბურთელი, FIFA-ს არბიტრი 1979 წელს, დასახელდა მე-20 საუკუნის საუკეთესო არბიტრად საქართველოში;
- ალა ჩაიკოვსკაია (1934-2007), მოჭადრაკე, სპორტის ოსტატი, საქართველოს ჩემპიონი 1963, 1964 და 1967 წლებში, ღირსების ორდენის კავალერი;
- პანტელეიმონ პეტრენკო (1908-1936) - პოეტი და მთარგმნელი;
- ლესია უკრაინკა (1871-1913) - უკრაინელი პოეტი, საქართველოში ცხოვრობდა 1902-1913 წლებში;
- ლესია უკრაინკას სახლ-მუზეუმი სურამში, დაარსდა 1952 წელს;
- ნიკოლაი გულაკი (1821-1889) - მათემატიკოსი, ისტორიკოსი, ფილოსოფოსი, მთარგმნელი, მასწავლებელი, საზოგადო და პოლიტიკური მოღვაწე;
- ნატალია ვოლჩენკო (1978) - მეცო-სოპრანო, 1997 წლიდან თბილისის ოპერისა და ბალეტის თეატრის სოლისტი.

ჩეჩნური ენა იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახს მიეკუთვნება და სამწერლობოდ „კირილიცას“ იყენებს. საქართველოში მცხოვრებ ჩეჩნებს „ქისტებად“ მოიხსენიებენ. ისინი ძირითადად მუსლიმანები არიან. ქისტები უმთავრესად მინათმოქმედებასა და მესაქონლეობას მისდევენ. ქართული ისტორიული წყაროების მიხედვით, ძვ. წ. აღ.-ის მე-3 საუკუნეში ქართლის მეფე ფარნავაზმა ცოლად შეირთო ჩრდილოკავკასიელი ქისტი ქალი, რაც ქართლის სამეფოს ტრადიციულად მრავალეროვან გარემოს წარმოაჩენს. ფარნავაზის შვილმა, მეფე საურმაგამა, ქისტები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში ჩამოასახლა. საქართველოში მათ მომდევნო გადმოსახლებას ისტორიკოსები მე-13 საუკუნით ათარიღებენ. თუმცა კახეთში - კერძოდ, პანკისის ხეობაში - ქისტები მე-18-19 საუკუნეებიდან დასახლდნენ. ჩეჩნური ენა ქისტურ დასახლებათა სკოლებში 1944 წლამდე ისწავლებოდა. დაახლოებით 70 წლის შემდეგ, 2016 წლის სექტემბრიდან, ჩეჩნურის სწავლება ხუთ საჯარო სკოლაში აღდგება. აღსანიშნავია, რომ პანკისის ხეობაში რამდენიმე ფოლკლორული ანსამბლი ფუნქციონირებს. შეიქმნა სათემო ორენოვანი (ქართულ-ჩეჩნური) რადიო WAY, რომელიც მაუწყებლობს (ონლაინ) პანკისის ხეობის 12 სოფელში, ქორეთიდან ხადორის ჩათვლით. სამწუხაროდ, ამჟამად ჩეჩნურ ენაზე არ გამოიცემა ჟურნალ-გაზეთები.

„მე ვარ შოთა ცათიაშვილი და ვცხოვრობ სოფელ დუისში. მეხუთე კლასში ვიყავი, როცა მამისგან დურგლობა ვისწავლე. დღეს თავს ამ პროფესიით ვირჩენ. დუისში ახალგაზრდებისთვის საქმე ბევრი არაფერია. მათ დასასაქმებლად, დურგლობას უფასოდ ვასწავლი. ამჟამად ოცამდე მოსწავლე მყავს. ენა ქისტურად ავიდგი და საზოგადოებასთან ურთიერთობისასაც ქისტურად ვსაუბრობ. თუ შენი ენა არ იცი, კულტურას კარგავ“.

მეჩეთი დუისში

ქისტური მუსიკალური საკრავი

ქისტური სახლი დუისში

ქისტები საქართველოში:

- მათე ალბუთაშვილი (1863-1953) - მწერალი, ფოლკლორისტი, პედაგოგი;
- ხასო ხანგოშვილი (1942) - ფილოლოგი და ისტორიკოსი, ავტორი წიგნებისა ქისტების ისტორიასა და ადათ-წესებზე;
- სულეიმან გუმაშვილი (1944) - პოეტი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი;
- ანზორ ქიბრონაშვილი (1939-2008), ბულდან ბალაკაშვილი (1939-2001), ტარიელ მუთოშვილი (1956) და თემურ წინწალაშვილი (1955) - სპორტსმენები;
- პანკისის ხეობის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი ახმეტის მუნიციპალიტეტის სოფელ დუისში (დუი), დაარსდა 2010 წელს.

კურმანჯი ქურთული ენის ჩრდილოური დიალექტია. საბჭოთა პერიოდში ქურთები/იეზიდები სამწერლობოდ „კირილიცას“ იყენებდნენ, თუმცა, ამჟამად ლათინური ანბანით წერენ. ქურთების (ქურთულ-ნომადიური ტომები ყარს-ერევნის ტერიტორიებიდან) დასახლებას მესხეთში მე-16 საუკუნიდან ვარაუდობენ. თანამედროვე ქურთების/იეზიდების დიდი ნაწილი საქართველოში მიგრაციის სამტალის დროს შემოვიდნენ: პირველი დაახლოებით 1770 წელს იყო, მომდევნო - მე-19 საუკუნეში, ბოლო კი მე-20 საუკუნის პირველ მეოთხედში. ქურთებმა თავიანთ დასახლებებში თვითმყოფადი კულტურისა და ტრადიციების ელემენტები შემოიტანეს, რაც გამოიხატებოდა ჩაცმულობით, მუსიკით, მუსიკალური ინსტრუმენტებითა და ხალხური სიმღერებით. ქურთების/იეზიდების დიდი ნაწილი იეზიდოების მიმდევარია. ქურთული ენა 70-იან წლებში რამდენიმე წლის განმავლობაში ისწავლებოდა თბილისის ზოგიერთ სკოლაში. 2015 წლიდან მისი სწავლება ქალაქის 79-ე საჯარო სკოლაში აღდგა. საზოგადოებრივი რადიოს ეთერში ქურთულ ენაზე საინფორმაციო გამოშვება ყოველკვირეულად გადაიცემა. პერიოდულად ამ ენაზე ქვეყნდება პუბლიკაციები და ნიგნებიც.

„მე ვარ ნათელა ტიტალი და ვსწავლობ ტურიზმს ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტში. უკვე ოთხი წელია ვმუშაობ ტიხრულ მინანქარზე. ვცდილობ, ჩემს ნაკეთობებში საკუთარი კულტურა ავსახო. მაგალითად, ვამზადებ ყელსაბამებს ფარშევანგისა და ტაძრის გამოსახულებით, რომლებსაც რელიგიური დატვირთვა აქვს. ფარშევანგი ანგელოზის სიმბოლოა, ტაძარი ლალში კი - იეზიდების მთავარი სამლოცველო ერაყში. კურმანჯის ენა რომ არ ყოფილიყო, ალბათ საერთოდ ვერ გავიგებდი, ვინ ვარ. ბებია ამ ენაზე მაცნობდა ჩვენი ჩამოსვლის ისტორიას, ლოცვას, იეზიდურ რიტუალებს, ტრადიციებსა და კულტურას.“

სამლოცველო ქ. თბილისში

კულტურის ცენტრი ქ. თბილისში

ანტონ მირზოევის ნახატი „იეზიდური ქორწილი თბილისში“

ქურთი/იეზიდი მოღვაწენი და მათი კულტურის ცენტრი საქართველოში:

- ჯარდოე ასადი (1929-1993), ამინე ავდალი (1906-1964), ძმები ბაღჩო და აზიზ სლოვეები (1927-2005) - მწერლები და პოეტები;
- ბასე ჯაფაროვა (1943) და მურაზ დაუდი (1947-2014) - მხატვრები;
- ლუსია ალოევა (1928-2011) - პირველი მეცნიერი ქურთი ქალი, ბიოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი;
- ლამარა ფაშაევა (1940-2015) - ისტორიკოსი, ეთნოგრაფი;
- 2015 წლის 16 ივნისს თბილისში იეზიდთა სასულიერო და კულტურული ცენტრი გაიხსნა.

ხუნძურ ენას იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახს მიაკუთვნებენ. ის სამწერლობოდ „კირილიცას“ იყენებს. ქართველები მათ „ხუნძებად“ მოიხსენიებენ. ტერმინი „ავარელი“ კავკასიაში მეფის რუსეთის შემოსვლის შემდეგ დამკვიდრდა. ხუნძები დალესტენელთა შორის ერთ-ერთი ყველაზე მრავალრიცხოვანი ეთნიკური ჯგუფია და ძირითადად მუსლიმანები არიან. თანამედროვე ხუნძების დასახლება საქართველოში მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან იწყება. ისინი ძირითადად კახეთში, ყვარლის მუნიციპალიტეტის სოფელ თივში, ასევე, სარუსოსა და ჩანთლისყურეში ცხოვრობენ. მათი მშობლიური ენა სკოლაში 1960-2013 წლებში ისწავლებოდა. 2015 წლიდან ეს ტრადიცია აღნიშნული სამი სოფლის სამ სკოლაში აღდგა. ხუნძების უმრავლესობა მშობლიურ და სახელმწიფო ენებზე გამართულად საუბრობს. მათ სოფლებში 2000 წლამდე მოღვაწეობდა ფოლკლორული ანსაბლი „გორიანკა“. საქართველოში ხუნძურ ენაზე არ მზადდება ჟურნალ-გაზეთები და ტელე-რადიო გადაცემები.

ხუნძური ფეხსაცმელი

თუნგი

ხუნძების სამლოცველო სოფ. თივში

„მე ვარ ელჯანათ იმამირზაევი. ვცხოვრობ სოფელ თივში და უკვე 20 წელია ვასწავლი სოფელ თივის საჯარო სკოლაში. მშობლიური ენა, ამავდროულად, ჩემი პროფესიაცაა. ბავშვებს ძალიან აინტერესებთ ხუნძური ენა და მეც ძლიერ მიხარია, როდესაც კარგად სწავლობენ. მიყვარს, როცა ბავშვმა სწავლის ფასი იცის. თუ ვინმეს უჭირს, შინ ვიბარებ, რომ უკეთ ავუხსნა და დავეხმარო. ხუნძური მათი მშობლიური ენაა და აუცილებელია, იცოდნენ“.

საქართველოსთან დაკავშირებული გამოჩენილი ხუნძები:

- ალი ისაევ-ავარსკი (1935) - მწერალი, პოეტი, თბილისის საპატო მოქალაქე, საქართველოს დამსახურებული არტისტი, ლირსების ორდენის კავალერი;
- რასულ გამზათოვი (1923-2003) - გამოჩენილი მწერალი და პოეტი;
- ხალილ მუსაევი (ხალილ-ბეკ მუსაიაული, 1897-1949) - პირველი დალესტენელი პროფესიონალი მხატვარი, სწავლობდა თბილისის სამხატვრო სასწავლებელში;
- მანაბა მაგომედოვა (1928-2013) - საქართველოსა და დალესტენის სახალხო მხატვარი, თბილისის საპატო მოქალაქე;
- აბდულა ბარკალაევი (1953) - ევროპის ჩემპიონატის მეორე პრიზიორი ძიუდოში, საერთაშორისო კლასის სპორტის ოსტატი.

ევროპის საბჭო არის ადამიანის უფლებათა დამცველი მონინავე ორგანიზაცია კონტინენტზე. იგი 47 წევრი სახელმწიფოსაგან შედგება, რომელთაგან 28 ევროპის კავშირის წევრია. ევროპის საბჭოს ყველა წევრმა სახელმწიფომ ხელი მოაწერა ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას – ხელშეკრულებას, რომელიც გამიზნულია ადამიანის უფლებების, დემოკრატიისა და კანონის უზენაესობის დასაცავად. ადამიანის უფლებათა ევროპული სამართლო ზედამხედველობს კონვენციის შესრულებას წევრ სახელმწიფოებში.

რეგიონული ან უმცირესობათა ენების ევროპული ქარტიისა და ევროპის საბჭოზე დამატებითი ინფორმაციისათვის გთხოვთ, ეწვიოთ ჩვენს ვებგვერდებს:

- www.coe.int
- www.coe.int/minlang
- www.coe.ge

ევროკავშირი
საქართველოსთვის
The European Union for Georgia

ევროპის საბჭო